

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ THE EVALUATION OF SMALL BUSINESS GROWTH IN THE REGIONS

У статті запропоновано методичний підхід до визначення рівня розвитку малого підприємництва та його ролі в економіці регіонів України, що базується на розрахунку інтегрального індексу. На відміну від показників, що нині використовуються під час формування регіональних програм підтримки малого підприємництва як індикатори ефективності його розвитку, запропонований загальний індекс ураховує екстенсивність, інтенсивність і соціальну значимість діяльності малого бізнесу. Розрахунок загального індексу розвитку малого підприємництва у регіонах дає змогу зробити такий висновок: найбільший вплив має на розвиток Херсонської, Чернівецької і Кіровоградської областей, а найменший – на розвиток Донецької і Дніпропетровської. Аналіз показників екстенсивності, інтенсивності та соціальної значимості малого підприємництва дає змогу виокремити проблеми, що заважають його успішному розвитку в регіонах і потребують зосередження зусиль для нагального розв'язання.

Ключові слова: мале підприємництво, регіони, рівень розвитку, індексний метод, соціальна значимість.

В статті пропонується методический подход к определению уровня развития малого предпринимательства и его роли в экономике регионов Украины, основанный на расчете интегрального индекса. В отличие от показателей, которые сейчас используются при формировании региональных программ поддержки малого предпринимательства как индикаторы эффективности его развития, предложенный общий индекс учитывает экстенсивность, интенсивность и социальную значимость деятельности малого бизнеса. Расчет общего индекса развития малого предпринимательства в регионах позволяет сделать вывод: наибольшее влияние малое предпринимательство оказывает на развитие Херсонской, Черновицкой и Кировоградской областей, а наименьшее – на развитие Донецкой и Днепропетровской. Анализ экстенсивности, интенсивности и социальной значимости малого предпринимательства позволяет выделить проблемы, мешающие его успешному развитию в регионах и нуждающиеся в государственной поддержке для устранения.

Ключевые слова: малое предпринимательство, регионы, уровень развития, индексный метод, социальная значимость.

УДК 334.012.64:311.14

<https://doi.org/10.32843/bses.65-14>

Сидорук І.С.

к.е.н., старший викладач кафедри економічної теорії та підприємництва Національний університет «Запорізька політехніка»

Sydoruk Iryna

National University «Zaporizhzhya Polytechnic»

The article offers a methodical approach to determining the level of small business growth in the regions of Ukraine, based on the calculation of the integrated index. Small business is an important component of region's economy, but its role and importance in socio-economic development vary depending on the heterogeneous industrial development of the regions. There is a need for a comprehensive assessment of the level of small business development to identify growth points and areas of support. In author's opinion, the indicators of small business development currently used to determine the effectiveness of the implementation of regional programs to support small business do not reflect the impact of small business activities on the regional development at all. The author focuses the reader's attention on determination of the level of development of small business and its role in the economy of the regions using the method of integrated index. This index is taken into consideration the extensiveness, intensity and social significance of small business. The coefficient of extensiveness is the share of small enterprises in the total number of enterprises in the region; the intensity coefficient is the share of the volume of products (goods, services) sold by small enterprises in the total volume of products (goods, services) sold in the region. The social significance of small business is calculated as the geometric mean of the product of the share of employees in small enterprises in the total number of employees in enterprises of the region and the share of personnel costs of small enterprises in total personnel costs of all enterprises in the region. The calculation of the general index of small business development in the regions is provided in the article. It allows to draw conclusions that small business has the greatest impact on the development of Kherson, Chernivtsi and Kirovohrad regions, and the least – on the development of Donetsk and Dnipropetrovsk regions. The article concludes by outlining prospects for further research. The analysis of indicators of extensiveness, intensity and social significance of small business makes it possible to highlight the problems that hinder its successful growth in the regions and require concentration of efforts for urgent solution.

Key words: small business, regions, level of development, index method, social significance.

Постановка проблеми. Розвиток малого підприємництва є важливим складником соціально-економічного розвитку регіонів України. Мале підприємництво розв'язує проблему зайнятості, мобілізує значні фінансові ресурси населення, сприяє демонополізації економіки та формуванню середнього класу. Іманентна вразливість малого бізнесу зумовлює необхідність державної підтримки його розвитку. Постає необхідність у комплексній оцінці рівня розвитку малого підприємництва, що віддзеркалювала б його роль та значимість в економіці регіону, для визначення точок зростання і напрямів підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам визначення ролі малого підприємництва в економічному розвитку регіонів і України присвячено роботи таких науковців, як Л.В. Виня-

тинська [1], М.В. Газуда [2], О.О. Єршова [3], Г.М. Кампо [4], Н.В. Касьянова [5], О.В. Якушева [6]. Разом із тим потребують подальшого дослідження методичні підходи до оцінки розвитку малого підприємництва в регіонах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в удосконаленні методичних підходів до оцінки розвитку малого підприємництва в регіонах України, що враховують як економічні, так і соціально важливі показники.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показниками ефективності реалізації програмно-цілового методу, що нині використовується на регіональному рівні для підтримки малого підприємництва, є збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва, чисельності працюючих у таких суб'єктів, надходжень від них до бюджету та рівень

фінансування запланованих заходів з підтримки [7, с. 13]. Такі показники зовсім не відображають вплив діяльності малого підприємництва на розвиток регіону.

Для визначення рівня розвитку малого підприємництва та його ролі в економіці регіонів пропонуємо використати метод інтегрального індексу, що враховуватиме екстенсивність, інтенсивність і соціальну значимість діяльності малого підприємництва. Коефіцієнт екстенсивності – це частка малих підприємств у загальній кількості підприємств регіону, коефіцієнт інтенсивності – частка обсягу реалізованої малими підприємствами продукції (товарів, послуг) у загальному обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) регіону. Соціальну значимість малого підприємництва розраховуємо як середнє геометричне з добутку частки зайнятих на малих підприємствах у загальній кількості зайнятих на підприємствах регіону й частки витрат на персонал малих підприємств у загальних обсягах витрат на персонал усіх підприємств регіону (табл. 1) [8]. Інтегральний індекс розвитку малого підприємництва розраховуємо як середнє геометричне з коефіцієнтів екстенсивності, інтенсивності й соціальної значимості. Застосування середньгеометричної для розрахунку загального індексу зумовлене її перевагою за умови, коли

важко визначити ваги, з якими в індекс повинні входити значення коефіцієнтів екстенсивності, інтенсивності і соціальної значимості.

Показники екстенсивності розвитку малого підприємництва в регіонах України відповідають рівню розвинутих країн світу – 95,2%, а от інтенсивності – суттєво відстають: у країнах Європейського Союзу частка обсягу реалізованої малими підприємствами продукції (товарів, послуг) становить 50–70%, а в Україні – 19,1%. Частка зайнятих на малих підприємствах в Україні становить 27,3%, а в європейських країнах – понад 50%.

Високий рівень інтенсивності розвитку малого підприємництва в Кіровоградській, Луганській, Херсонській та Чернівецькій областях. Протилежна ситуація склалася у Донецькій, Дніпропетровській, Полтавській і Волинській областях, де частка обсягу реалізованої малими підприємствами продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізації найнижча. У Івано-Франківській, Запорізькій, Дніпропетровській областях та м. Києві спостерігається низька інтенсивність діяльності за значних показників екстенсивності, тобто велика частка малих підприємств забезпечує незначні обсяги реалізації. Уважаємо, що це пов'язано з великою кількістю економічно неактивних підприємств та підприємств, що приховували

Таблиця 1

Показники розвитку малого підприємництва у 2019 р.

Регіон	Коефіцієнт екстенсивності	Коефіцієнт інтенсивності	Коефіцієнт соціальної значимості	Загальний індекс розвитку МП
Вінницька	0,940	0,264	0,250	0,396
Волинська	0,938	0,156	0,208	0,312
Дніпропетровська	0,952	0,156	0,156	0,285
Донецька	0,941	0,081	0,115	0,206
Житомирська	0,939	0,266	0,230	0,386
Закарпатська	0,954	0,297	0,230	0,402
Запорізька	0,957	0,205	0,190	0,334
Івано-Франківська	0,960	0,210	0,274	0,381
Київська	0,949	0,215	0,223	0,357
Кіровоградська	0,951	0,346	0,299	0,461
Луганська	0,944	0,317	0,212	0,399
Львівська	0,947	0,250	0,252	0,390
Миколаївська	0,967	0,277	0,268	0,416
Одеська	0,962	0,293	0,313	0,445
Полтавська	0,940	0,174	0,192	0,316
Рівненська	0,937	0,300	0,241	0,408
Сумська	0,932	0,232	0,214	0,359
Тернопільська	0,939	0,303	0,259	0,419
Харківська	0,948	0,298	0,247	0,412
Херсонська	0,964	0,407	0,340	0,511
Хмельницька	0,943	0,257	0,266	0,401
Черкаська	0,945	0,208	0,249	0,366
Чернівецька	0,951	0,375	0,313	0,482
Чернігівська	0,931	0,257	0,231	0,381
м. Київ	0,959	0,159	0,187	0,306
Україна	0,952	0,191	0,211	0,337

свою діяльність. У Чернігівській, Тернопільській, Вінницькій і Житомирській областях, навпаки, відбувається інтенсифікація діяльності, коли менша частка малих підприємств реалізує більші обсяги продукції (товарів, послуг).

Узагальнені результати оцінювання регіонів України засвідчили, що Херсонська, Чернівецька, Кіровоградська області – лідери за рівнем розвитку малого підприємництва. Вище за середній показники мають Одеська, Хмельницька, Закарпатська, Рівненська, Харківська, Миколаївська та Тернопільська області. До групи регіонів із середнім рівнем розвитку входять Київська, Сумська, Чернігівська, Черкаська, Івано-Франківська, Житомирська, Львівська, Вінницька, Луганська області. У м. Києві і Волинській, Полтавській, Запорізькій областях рівень розвитку малого підприємництва нижчий від середнього. Аутсайдерами виявилися Дніпропетровська й Донецька області (рис. 1).

У Херсонській, Чернівецькій, Одеській областях вплив малого підприємництва на соціальний розвиток регіону найвищий. Водночас у Донецькій і Дніпропетровській областях показники зайнятості на малих підприємствах та витрат на персонал дуже низькі. Це пов'язано з високим рівнем промислового розвитку зазначених регіонів, концентрацією великих підприємств, на яких задіяно більшість працездатного населення та які мають змогу забезпечувати високий рівень оплати праці, тому внесок малого підприємництва у соціальний розвиток регіонів видається незначним.

Автором також були розраховані показники екстенсивності, інтенсивності, соціальної значимості діяльності малого підприємництва і загальний індекс його розвитку в регіонах за 2010–2018 рр.

Середній по Україні коефіцієнт екстенсивності суттєво не змінюється протягом 2010–2019 рр. і становить близько 0,95. Лідерами є Херсонська, Миколаївська, Одеська області.

Коефіцієнт інтенсивності розвитку малого підприємництва свідчить про поступове зростання частки малого підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) в Україні з 0,169 у 2010 р. до 0,191 у 2019 р. У 2010–2019 рр. висока інтенсивність діяльності малого підприємництва у Чернівецькій, Херсонській областях, а в Кіровоградській області відбулося значне зростання зазначеного показника, що засвідчило її переміщення у відповідному рейтингу регіонів з дев'ятої у 2013 р. на першу позицію у 2016 р. і забезпечило стабільне місце у трійці лідерів за останні роки. Луганська область також демонструє високу частку малого підприємництва в обсягах реалізації регіону і зміну позиції за цим показником по Україні з 25-ї у 2011 р. на четверту у 2019 р., що, на жаль, пов'язано з окупацією частини території області і зменшенням кількості діючих великих підприємств.

У Харківській, Тернопільській, Рівненській областях відбувається поступове підвищення інтенсивності діяльності малого підприємництва. Зниження інтенсивності спостерігається у Вінницькій, Хмельницькій, Одеській і Житомирській областях.

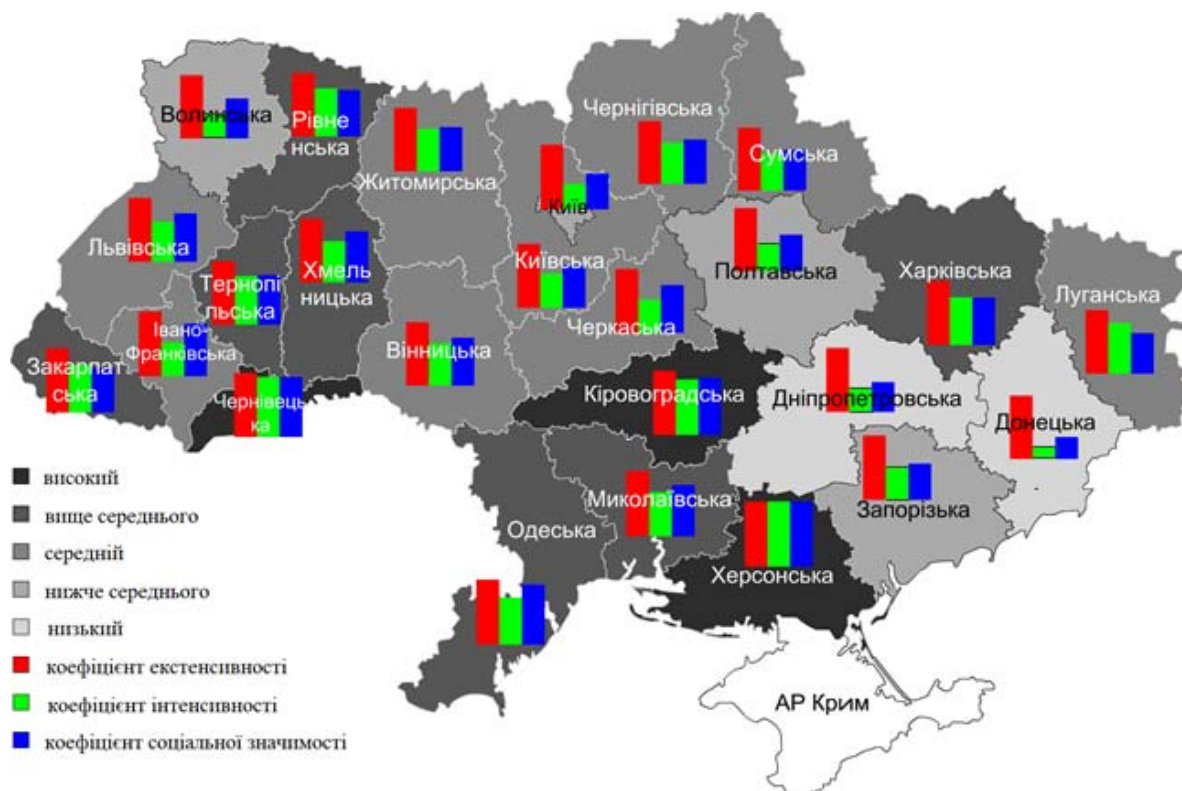

Рис. 1. Картографічне представлення рівня розвитку малого підприємництва в регіонах України у 2019 р.

Порівняння показників розвитку малого підприємництва в регіонах із середніми по Україні

Регіон	Відношення до середнього коефіцієнту екстенсивності (0,952)	Відношення до середнього коефіцієнту інтенсивності (0,191)	Відношення до середнього коефіцієнту соціальної значущості (0,211)
Вінницька	-	+	+
Волинська	-	-	-
Дніпропетровська	-	-	-
Донецька	-	-	-
Житомирська	-	+	+
Закарпатська	+	+	+
Запорізька	+	+	-
Івано-Франківська	+	+	+
Київська	-	+	+
Кіровоградська	-	+	+
Луганська	-	+	+
Львівська	-	+	+
Миколаївська	+	+	+
Одеська	+	+	+
Полтавська	-	-	-
Рівненська	-	+	+
Сумська	-	+	+
Тернопільська	-	+	+
Харківська	-	+	+
Херсонська	+	+	+
Хмельницька	-	+	+
Черкаська	-	+	+
Чернівецька	-	+	+
Чернігівська	-	+	+
м. Київ	+	-	-

Середній показник соціальної значимості малого підприємництва має тенденцію до поступового зростання – з 0,195 у 2010 р. до 0,211 у 2019 р. За цей час значно поліпшилися показники соціальної значимості малого підприємництва в Одеській області – з 0,225 до 0,313, або з 18-го місця у 2010 р. на третю позицію у 2019 р. Стало висока соціальна значимість малого підприємництва в Чернівецькій та Херсонській областях.

Найменші показники інтенсивності й соціальної значимості малого підприємництва у 2010–2019 рр. спостерігаються в Донецькій і Дніпропетровській областях, тому й загальний індекс розвитку малого підприємництва цих регіонів стабільно найнижчий.

Упродовж 2010–2019 рр. найвищі інтегральні індекси й перше або друге місце у відповідному рейтингу в Чернівецької та Херсонської областей; відбулося значне підвищення ролі малого підприємництва у Луганській, області; спостерігається поступове падіння рівня розвитку малого підприємництва в Житомирській, Івано-Франківській, Вінницькій областях.

Порівнювати показники розвитку малого підприємництва в регіонах України з показниками

розвинених країн світу недоцільно, оскільки всі регіони мають низький рівень розвитку. Водночас доречно буде порівняти значення показників регіонів із середніми по Україні (за 2019 р.) і визначити першочергові напрями подолання відставання окремими регіонами (табл. 3).

Виявлені відставання показників розвитку малого підприємництва вказують на необхідність визначення пріоритетних напрямів підтримки, які сприятимуть підвищенню ролі малого підприємництва у соціально економічному розвитку регіонів.

Висновки з проведеного дослідження. Інтегральний рівень розвитку малого підприємництва в регіонах визначено, застосовуючи оцінку екстенсивності, інтенсивності й соціальної значимості розвитку малого підприємництва. Узагальнені результати оцінювання засвідчили, що найбільш значну роль в економіці регіону мале підприємство відіграє у Херсонській і Чернівецькій областях. Найменш вагомий вплив малого підприємства на розвиток Дніпропетровської та Донецької областей. Порівняння показників у регіонах із середніми по Україні дало змогу визначити першочергові проблеми та напрями державної підтримки розвитку малого підприємства в кожному регіоні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Винятинська Л.В., Сенчук І.В. Оцінка стану та тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 1(59). С. 42–49.
2. Газуда М.В., Волощук Н.Ю. Регіональний розвиток сфери малого підприємництва. Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2017. 254 с.
3. Єршова О.О. Сучасні індикатори впливу малого бізнесу на економічний, інноваційний та соціально-культурний розвиток держави. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 3(111). С. 41–49.
4. Кампо Г., Дочинець Н. Вимірювання рівня розвитку малого бізнесу регіону. *Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 квітня 2011 р. Ужгород: ЗакДУ, 2011. С. 269–281.
5. Касьянова Н.В., Тарасова О.О. Модель оцінки розвитку підприємництва в регіоні. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2013. № 5. С. 126–133.
6. Якушева О.В. Методичні підходи до оцінки економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 33. С. 145–152.
7. Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2021–2023 рр. / Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2021-2023-roki.html> (дата звернення: 01.06.2021).
8. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.06.2021).

REFERENCES:

1. Vynjatynsjka L.V., Senchuk I.V. (2018) Ocinka stanu ta tendencij rozvytku malogho pidpryjemnyctva v Ukraini [Evaluation of state and trends of development of small enterprise in Ukraine]. *Scientific View: Economics and Management*, no. 1 (59), pp. 42–49. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-1-59-6>.
2. Ghazuda M.V., Voloshhuk N.Ju. (2017) Regionalny rozvytok sfery malogho pidpryjemnyctva [Regional development of small business]. Uzhghorod: Publishing house «FOP Sabov A.M.» (in Ukrainian)
3. Yershova O.O. (2017) Suchasni indykatory vplyvu malogho biznesu na ekonomichnyj, innovacijnyj ta socialjno-kulturnyj rozvytok derzhavy [Contemporary indicators of small businesses' influence on economic, innovative and sociocultural development of the state]. *Bulletin of KNUTD, Series: Economic sciences*, no. 3(111), pp. 41–49.
4. Kampo Gh., Dochynecj N. (2011) Vymirjuvannja rivnja rozvytku malogho biznesu rehionu [Measuring the level of small business development in the region]. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Efektyvnistj transkordonnogo spivrobitnyctva cherez mizhnarodnyj monitoryng ta koordynaciju dijajlnosti nacionaljnykh subjektiv», (pp. 263–281). Uzhghorod: ZakDU. (in Ukrainian)
5. Kasjjanova N.V., Tarasova O.O. (2013) Modelj ocinky rozvytku pidpryjemnyctva v rehionii [Model for assessing the development of entrepreneurship in the region]. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, no. 5, pp. 126–133.
6. Yakusheva O.V. (2017) Metodichni pidkhody do ocinky ekonomichnogho rozvytku malogho j serednjogho biznesu v rehionakh Ukrainy [Methodical approach to economical development of small and medium business in the regions of Ukraine]. *Bulletin of the Azov State Technical University. Series: Economic Sciences*, no. 33, pp. 145–152.
7. Kompleksna proghrama rozvytku malogho i serednjogho pidpryjemnyctva v Zaporizkij oblasti na 2021–2023 rr. [Complex program for the development of small and medium entrepreneurship in the Zaporizhzhya region for 2021–2023]. [zoda.gov.ua](https://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2021-2023-roki.html). Available at: <https://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2021-2023-roki.html> (accessed 01 June 2021).
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (accessed 02 June 2021).